

Mellékvágányra kényszerített tanári életpálya. Lőrinczi Mihály élete és egyházzolgálat

A tanulmány a „tisztetség adassék” szellemében idézi fel és értékeli dr. Lőrinczi Mihály unitárius lelkész, teológiai tanár életét és egyházzolgálatát, akinek a kiteljesedés szakaszában levő életútját a román kommunista, ateista hatalom az állambiztonsági elnyomó gépezete (Securitate) segítségével mellékvágányra kényszerítette.²

Lőrinczi Mihály 1911. december 31-én született a Beszterce-Naszód vármegyei Sófalván. Családja az Udvarhely vármegye Székelykeresztúri járásához tartozó Szentábrahámról származott (napjainkban Hargita megye). Édesapja, id. Lőrinczi Mihály (†1958), magyar királyi csendőrkén teljesített szolgálatot, édesanyja, Lőrinczi Gizella, a háztartást vezette. Az apa szolgálata miatt gyakran kellett a munkahelyét változtatnia, ezért a család sokat költözött: Kosna, Sófalva, Gyimesközéplok, Gyergyószentmiklós volt szolgálati helye.³ Népes testvéri közösségben teljesedtek ki gyermekévei, hatan voltak testvérek: Teréz, Mihály, Gabriella, Gizella, Domokos és Ferenc.

A Lőrinczi család életébe az első világháború súlyos megpróbáltatásokat hozott. Id. Lőrinczi Mihályt a csendőri szolgálatból a frontra vezényelték. A világháború alatt a csendőrség gyakorlatilag szétesett, a csendőri szolgálat megszűnt, ezért a család végleg Szentábrahámmra költözött. A hazatérés után ifj. Máthé Lajos szentábrahámi lelkész – 1918-tól 1944-ig – támogatásának köszönhetően az egyházi birtokok megművelésével tartották fenn a népes családot, később birtokot vásároltak, és a család gazdálkodni kezdett.⁴

¹ REZI Elek (1954, Székelykeresztúr) a Protestáns Teológiai Intézet nyugalmazott rendszeres teológiai tanára.

² A család vezetéknevét illetően két változat ismert: Lőrinczi és Lőrinczy. Ő mindkét változatot használta. A tanulmányomban következetesen a Lőrinczi változatot használom.

³ Kosna Beszterce-Naszód vármegye Óradnai járásához tartozó települése; Gyimesközéplok a gyimesi csángók havasi szórványtelepekből álló települése, a Tatros folyó közepső részén terül el.

⁴ A Lőrinczi Mihály szentábrahámi családjával kapcsolatos adatokat Gizella testvére fiának, a szentábrahámi Kereső Atillának, valamint a szentábrahámi Ercsei Szabó Annának köszönöm meg.

Lőrinczi Mihály gyermekéveinek nagy részét Szentábrahámon töltötte, amelyet szülőfalujának tekintett, és élete során mindvégig ragaszkodást, tiszteletet tanúsított iránta. Amikor alkalma és lehetősége adódott, meglátogatta Szentábrahámon élő testvéreit, rokonait és gyermekkori barátait.⁵

A székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban végezte középfokú tanulmányait, de Brassóban érettségizett 1931 szeptemberében. A kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémiára 1931. szeptember 30-án iratkozott be.⁶ Teológiai tanulmányai alatt szorgalmasan, lelkiismeretesen igyekezett elsajátítani az ismereteket. Teológiai hallgatóként a konviktusi és a bentlakási díjak fedezésére segílyt kapott. Aktív hallgatói tevékenységéből kiemelem a következőket: díjnyertes pályamunkákat készített, az önképzőkörön három alkalommal saját verseit szavaltta el, az ifjúsági konferenciára, valamint húsvét alkalmára írt beszédeivel jutalmakat nyert.⁷ Elismerésre méltó a Kahlfürst Imre⁸ által felajánlott 200 lejes jutalom, amelyet az 1934–1935. tanévben kifogástalan magaviseletéért és nemes papi jelleméért mint végzős hallgató kapott.⁹ 1935. július 25-én jeles eredményel szakvizsgázott.¹⁰ Szakvizsgadolgozatának címe: *A nemzeti zsoltárok vallás-erkölcsi megvilágításban*. Bibliamagyarázatból a házi dolgozatát a Mt 25,23–24 versek alapján készítette el.¹¹

Lőrinczi Mihály nagy buzgósággal és lendülettel kapcsolódott be az unitárius ifjúsági egyesület, a Dávid Ferenc Egyesület Ifjúsági Köreinek Szervezete munkájába. Végzős teológiai hallgatóként megválasztották az ifjúsági egyesület titkárának. Feladatait kiválóan teljesítette, mert az egyesület vezetősége utazótitkári állás létreho-

⁵ Egy alkalommal a szentábrahámi otthonunk udvarán szem- és fültanúja voltam annak a beszélgetésnek, amelyet édesapámmal, id. Rezi Elekkel folytatott, jókedvűen idézgették fel gyermekkori emlékeiket.

⁶ Évfolyamtársai voltak: Almási Gyula, Jakab Jenő, Késmárki Miklós, Nagy Sámuel, Nagy Zoltán, Pálfi Károly, Szász Dénes, Szánthó Vilma. Ld.: *A Magyar Unitárius Egyház Teológiai Akadémiájának Értesítője* (a továbbiakban: *Értesítő*) az 1931–1932. iskolai évről, szerk. Csírfó Salamon (Kolozsvár, 1932), 9.

⁷ Pályamunkáinak címei: *Az angyalok az Őszövetségben* (1932–1933. tanévben); *Az 1848. évi események befolyása a magyarországi egyházakra* (1933–1934. iskolai évben). Ezek az *Értesítő*kben jelentek meg.

⁸ A Kolozsvári Pallas Könyvnyomda igazgatója. Az Unitárius Irodalmi Társaságnak 2000 lejes adományt tett azzal a céllal, hogy a társaság hirdessen pályázatot Blandrata György élete és szerepe az unitárius egyházban címmel. Lásd: *Keresztény Magvető* 67., 6. sz. (1935): 256.

⁹ *Értesítő az 1934–1935. iskolai évről*, szerk. VÁRI Albert (Kolozsvár, 1935), 44.

¹⁰ Uo., 31.

¹¹ Uo., 32.

zása érdekében kérte a kolozsvári unitárius egyházközséget, hogy „az állásra kijelölt Lőrinczi Mihályt névlegesen hívja meg segédlelkésznek, fizetéséről az Egyetemes Szervezet gondoskodik.”¹² A kolozsvári egyházközség a kérést teljesítette, meghívta segédlelkésznek, és egy évig az utazótikári teendőket is ellátta. Kolozsvári segédlelkész szolgálatára idején a *Kévekötés* unitárius ifjúsági havilapnak volt felelős szerkesztője.¹³ Simén Dániel, a *Kévekötés* főszerkesztője 1936-ban előterjesztett jelentésében „megköszönte Lőrinczi Mihály kolozsvári segédlelkész segítségét is, aki egész évben felelős szerkesztője volt a lapnak.”¹⁴ 1936 júniusától Tordán volt segédlelkész, majd az év októberétől ismét Kolozsváron. 1936. december 19-én kinevezték fogarasi segédlelkésznek. 1937-ben az ifjúsági egyesület alelnökének választották.¹⁵ A *Kévekötés* mint önálló ifjúsági lap megszűnése után (1937. augusztusi szám) őt kérik fel szerkesztőnek, hogy az *Unitárius Közlönyben* megjelenő *Kévekötés* ifjúsági rovatot irányítsa. Korábbi szerkesztői tapasztalatainak köszönhetően eredményesen szerkesztette a rovatot. Szerkesztői üzenetében írásra buzdította az ifjúságot: „Bízom önmagunkban. Tudom, hogy mind ott leszünk. Aratók dalától lesz hangos a mi mezőnk. Küldjétek lenfonalakat a kévéhez minden réjtéről e földnek. Reményünk van, hogy újra megjelenhetünk önállóan is, addig is tartsunk seregszemlét, vegyük fel a kezünkől kiesett tollat. Ajtódon kopogást hallasz! Engedj be magadhoz, jöjj az új munkárra!”¹⁶ Szerkesztőként az *Unitárius Közlöny* ifjúsági rovatát kisebb-nagyobb lélegzetű írásaival segítette.¹⁷

Fogarasi lelkészségének egyik felemelő eseménye 1937. július 4-én történt, amikor az egyházközség fennállásának 50., a templom építésének 25. évfordulója alkalmából nagyszabású ünnepséget szervezett. „Ezen a bensőséges örömműnemen az egyházközség híveivel együtt ünnepelt papjaink serege, szám szerint heten, hazazarándokoltak az idegenbe vándorolt régi hívek, a szomszédos egy-

¹² GYERŐ Dávid, *Kévekötkök. Az erdélyi unitárius ifjúsági mozgalom története* (Sepsiszentgyörgy: CHARTA Kiadó, 2000), 216.

¹³ CSEKE Péter, „Az Erdélyi Fialatok unitárius munkatársai. A 110 éve született Balázs Ferenc és a 100 éve született Mikó Imre emlékének”, *Keresztény Magvető* 117., 2. sz. (2011): 146.

¹⁴ GYERŐ, *Kévekötkök...* 229. Ebben az időszakban jelennek meg nyilvánosan az első írásai is: „A kapuban”, *Kévekötkés* 8., 6–7. sz. (1936): 8–9.; „Hol szervezzük meg a nyári egyetemes ifjúsági konferenciát?”, *Kévekötkés* 8., 8. sz. (1936): 6.

¹⁵ GYERŐ, *Kévekötkök...*, 237.

¹⁶ LŐRINCZI Mihály, „Ajtonyítás”, *Unitárius Közlöny* 47., 9. sz. (1937): 178.

¹⁷ „Ifjúsági nap a felsőfehéri egyházkörben”, *Unitárius Közlöny* 47., 9. sz. (1937): 181–182.

házközségek vezető papjai, dr. Kiss Elek akadémiai tanár.”¹⁸ Az ünnepségen Lőrinczi Mihály ismertette az egyházközség történetét, kiemelve Bekes Gáspár fogarasi várkapitánysága idejének jelentőségét.

Ifjúsági és lelkeszi munkáját észak-amerikai tanulmányútja miatt fel kellett függesztenie. A tanulmányútja előzményeiről az Unitárius Teológiai Akadémia Értesítőjében találunk tájékoztatást. „Amerikai unitárius testvéreinkkel is fenn-tartottuk a baráti viszonyt, és május hóban itt járt dr. Snow¹⁹ igazgató afa jelezte, hogy egy ösztöndíjat akarnak adni egy kimenendő ifjúnak, s vállalják a hazaküldés jogát is. Az illető Chicagóban a Meadville Theological College-ban kellene tanulmányokat folytasson. Megállapodásunk szerint hazulról írni fog a kivelt illetően. Jeleztük, hogy Lőrinczi Mihály lelkészt javasoljuk kiküldeni.”²⁰

Lőrinczi Mihály 1938 októberében utazott el a Meadville Theological School főiskolára, ahol három éven át gazdagította teológiai ismereteit, értékes tapasztalatokat szerzett, és kiválóan elsajátította az angol nyelvet. Eredményes tanulmányútjának konkrét bizonyága, hogy a Bachelor of Divinity fokozatot is megszerzte.²¹ 1941-ben indult haza, de a második világháború forgatagában útja nagyon körülményes volt. Hazaérkezése után 1941. október 1-jén kinevezték Marosvásárhelyre hitoktató lelkésznek. 1947. november 6-án Komjátszegre neveztek ki, majd ugyanazon a napon Abrudbányára. Kinevezése a teológiai oktatás újraszervezéséig volt érvényben. Időközben 1946. február 20-án vallástanári, majd november 11-én teológiai magántanári vizsgát tett, summa cum laude eredménnyel.

A marosvásárhelyi vallástanári szolgálata idején, 1942-ben alapított családot. Felesége, dr. Bedő Júlia ügyvéd, édesapja dr. Bedő Ferenc nyugalmazott járásbíró, a fogarasi eklézsia gondnoka, édesanyja Szinte Karolin, testvére Bedő Borbála lelkész, Kelemen Imre unitárius lelkész felesége. Egy visszaemlékezés szerint: „1942-ben Bedő Júliával kötött házasságával a közösség iránt elkötelezett társra talált. Szolgáltatuk első éveit (nagyobbrészt) Marosvásárhelyen telnek lelké-

¹⁸ NN: „A fogarasi unitárius egyházközség jubileumi ünnepsége”, *Unitárius Közlöny* 47., 8. sz. (1937): 156.

¹⁹ Snow, Sydney Bruce (1878–1944) 1928-tól a chicagói Meadville Lombard Theological School elnöke volt. 1920-ban ő is tagja volt annak a bizottságnak, melyet az Amerikai Unitárius Társulat küldött Erdélybe. Ez alkalommal az Egyházi Képviselő Tanács tiszteletbeli tagjává választották. Köszönöm az adatot Kovács Sándornak.

²⁰ *Értesítő az 1937–1938. iskolai évről*, szerk. Kis Elek (Kolozsvár, 1938), 16.

²¹ REZI Elek, *Hit és tudás* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2011), 66.; Kovács Sándor, Az unitárius peregrinatio academica vázlatos története 1848 után, *Keresztény Magvető* 115., 4. sz. (2009): 584.

szi és ügyvédi munkakörben.”²² Bedő Júlia „közösség iránti elkötelezettsége” már az unitárius ifjúsági egyesület munkájában is megnyilvánult, ahol alelnökként tevékenykedett.²³ Nagyon foglalkoztatta a városban dolgozó falusi ifjak gazdasági, társadalmi, vallási helyzete és megoldásokat javasolt problémáikra.²⁴ Bedő Júlia vezette a Budapesten szolgáló unitárius székely leányok integrálásának a munkáját az Enyedi Róbertné Leányegyesületben.²⁵

Lőrincz Mihály és Bedő Júlia házasságát Isten két leánygyermekkel áldotta meg: Réka (sz. Marosvásárhelyen) és Csilla (sz. Budapesten).²⁶ Bedő Júlia is azon lelkész- vagy tanárfeleség volt, aki a kényszerítések, nélkülözések ellenére sem vált el az elítélt, a börtönben raboskodó férjétől.

A második világháború során főhadnagyi rangban okleveles táborigazgatóként (is) szolgált. 1944. augusztus 23-a után családjával és sógorának családjával Budapestre menekültek. A háborús állapotok miatt Abrudbányai (Fikker) János, Lőrinczy Géza és Kelemen Imre családjaival együtt Ausztriába, majd Prágába, onnan Lipcsébe menekültek, és csak 1945 késő tavaszán tértek haza.

Lőrinczi Mihály az 1947–1948. tanév második félévétől az Unitárius Teológiai Akadémián, majd 1949. január 31-től az újonnan megalapított Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet unitárius karán az unitárius egyháztörténelem és egyházjog előadójává lett.²⁷ Erdő János unitárius dékán jelentésében Lőrinczi Mihály tanári szakterületéről, tudományos fokozatairól és szolgálatairól a következő tájékoztatást írta: „Dr. Lőrinczi Mihály az unitárius egyháztörténelem és egyházjog előadójává tanszék végleges tanára, felszentelt lelkész, a chicagói Meadville Theological School növendéke, teológiai doktor, kari könyvtáros. Egyházi szolgálatban van 1935-től.”²⁸

²² *Unitárius Élet* 45., 3. sz. (1991): 7.

²³ GYERŐ, *Kéveköltők...*, 237.

²⁴ BEDŐ Júlia, „Közös elintézni valónk (a városban dolgozó falusi ifjak helyzete)”, *Unitárius Közöny* 47., 10. sz. (1937): 204–206.

²⁵ ZSAKÓ Erzsébet, *Az Unitárius Nőszövetség története* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2003), 90.

²⁶ LŐRINCZI Réka (sz. 1943), nyelvész, nyelvtörténész, 1985 óta Magyarországon él. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem docenseként ment nyugdíjba. Csilla (1945–2021) családjával szintén Magyarországon élt.

²⁷ KOVÁCS Sándor, „Mutatis mutandi. Unitárius lelkészképzés Kolozsvárott”, *Református Szemle* 112., 1. sz. (2019): 48. Erdő János egyháztörténésznek készült, de a körülmények miatt rendszeres teológusként kezdte pályafutását.

²⁸ *Az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának Értesítője az 1955–1956. tanévről*, szerk. ERDŐ János, 2. Gépelt példány.

Lőrinczi Mihály teológiai éveit, külföldi tanulmányútja során nagy buzgalommal fordult az ószövetségi szaktudományok felé. Doktori disszertációját 1949-ben ószövetségi szakcsoportból nyújtotta be *Az ószövetségi három nagy próféta irodalomkritikai vizsgálata* címen. Az unitárius kar követelményei és szükségletei irányították az egyháztörténelmi életpálya felé.²⁹

Tanári tevékenysége fontos területének tekintette a tudományos kutatást, amelyet szakszerűen, az eredeti források alapján kritikai érzékkel végzett, és annak eredményeit önzetlenül megosztotta a teológiai hallgatókkal és az érdeklődő szakemberekkel. 1950-től 1959-ben történt letartóztatásáig az ömlesztett levéltári anyagot helyezte szekrényekbe az 1940–44 között végrehajtott költözés után. Kutatásainak két területére, eredményire és az azokkal kapcsolatos értékelésekre reflektáltak: a kolozsvári unitárius templom építéstörténetére és a Kénosi Tözsér János és Uzoni Fosztó István Márkos Albert által fordított kéziratához fűzött kiegészítéseire.

A kolozsvári unitárius templom építésének iratanyagát kutató Lőrinczi Mihály pontosította és tisztázta a templomépítő személyét (Ugrai László helyett Türk Antal), az ő kutatásainak alapján és irányításával írta meg Kecskés Lajos unitárius teológiai hallgató az ezzel kapcsolatos szakdolgozatát 1958-ban, amelyre a későbbiekben a szakemberek gyakran hivatkoztak.³⁰ B. Nagy Margit művészettörténész kiemelte Lőrinczi kiváló kutatásait e témában: „A templom felépítésének hiteles történetét később Kecskés Lajos teológus írta meg 1958-ban készített szakdolgozatában, a templomépítés iratanyagát kitűnően ismerő Lőrinczi Mihály teológiai tanár irányításával. Tanulmánya azonban kéziratban maradt.”³¹ A témában az ő kutatásaira és tájékoztatásaira alapozott B. Nagy Margit és Mircea Țoca művészettörténész is. A kolozsvári unitárius templom építéstörténetének kiváló ismerője, Gaal György művelődéstörténész tanulmányában el-

²⁹ Lőrinczi Mihályt a Főtanács (1947. augusztus 10–11.) az ószövetségi tanszékre választotta tanárnak. Lásd a Kovács Lajos dékán által készített *Értesítőt* az 1947–48. évről kiadott tanévről. 1947–48-ban Benczédi Pál volt az egyháztörténet tanára, a tanszéket nem ekkor kellett betölteni, hanem a Protestáns Teológiai Intézet megszervezésekor, az 1948–1949. tanévben. Köszönöm az adatot Kovács Sándornak.

³⁰ GAAL György, „A kétszáz éves kolozsvári unitárius templom”, *Keresztény Magvető* 102., 3–4. sz. (1996): 229–230.; B. NAGY Margit, *Stílusok, művek, mesterek* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1977), 42–46.; MIRCEA ȚOCA, *Biserica Unitariană din Cluj, opera arhitectului Anton Türk*, Series Historia (Cluj-Napoca: Studia Universitatis, 1970).

³¹ B. Nagy Margit, *Stílusok...*, 43.; KECSKÉS Lajos, *A kolozsvári unitárius templom építése és leírása*, szakdolgozat, gépelt kézirat (Kolozsvár, 1958), 51.

ismeréssel szóló Lőrinczi kutatásának eredményeiről.³² Újabban Orbán János művészettörténész a 2016-ban megjelent munkájában kiemelte Lőrinczi kutatói érdemeit: „A kolozsvári protestáns teológia műhelyében azonban az 1950-es években új, Ugrai megítélését alapjaiban érintő kutatások érlelődtek, dr. Lőrinczi Mihály (1911–1994) professzor irányításával.”³³ Orbán érdeme, hogy közölte Lőrinczi tanári véleményezését is a dolgozattal kapcsolatosan, amelyben a célkitűzésekről így írt: „Mínt hogy tisztában voltam mintegy két év óta a kolozsvári templom építése körüli zűrzavarnak és alá nem támasztott állítások sorozatának, óhajtottam, hogy a kérdés korszerű megoldáshoz jusson. Kecskés Lajos ezt a vélt irányítással megvalósította.” A munkát közlésre méltónak találta, hiszen „a mai kutatási elvek és gyakorlatok mellett a lehető legtöbbet nyújtja.”³⁴

Lőrinczi kutatói munkáját és széleskörű ismereteit tükrözik azok a bejegyzései, amelyeket kéziratokba és könyvekbe tett.

Kénosi Tózsér János és Uzoni Fosztó István *Az Erdélyi Unitárius Egyház története* című művének Márkos Albert által készített fordításához Kelemen Lajos és Lőrinczi fűztek megjegyzéseket. A kötet szerkesztői ezeket lábjegyzetben közölték. Lőrinczi kivételes felkészültségére Balázs Mihály irodalomtörténész is felhívta a figyelmet: „Lábjegyzetek gyanánt tehát Uzoni kiegészítéseit, illetőleg három kiemelkedő személyiségnek kifejezetten a magyar fordításhoz fűzött megjegyzéseit tettük közzé. Egyikük maga Márkos, aki olykor szükségesnek tartotta megmagyarázni eljárását, a másik a rendkívüli egyháztörténeti jártasságú Lőrinczi Mihály, harmadik pedig Kelemen Lajos, az erdélyi történeti tudományosság legendás alakja. Nevük monogramja mellett közöljük esetenként rendkívüli fontosságú észrevételeiket.”³⁵

³² GAAL György, „A kétszáz éves kolozsvári unitárius templom”, *Keresztény Magvető* 102., 3–4. sz. (1996): 229–230.

³³ ORBÁN János, „Bécsről Székelyudvarhelyig. Támponok Ugrai László munkásságának való értékeléséhez”, in *Fundálók, pallérok, építésszek Erdélyben*, szerk. Uő. (Marosvásárhely–Kolozsvár: Maros Megyei Múzeum – Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, 2016), 93.

³⁴ Dr. Lőrinczi Mihály bírálata. Kolozsvár, 1958. július 25. A szakdolgozat elé illesztett két kéziratos lapon található. Kecskés Lajos szakdolgozatát sajnos nem találtam meg, ezért Orbán János munkájára támaszkodom: ORBÁN, „Bécsről Székelyudvarhelyig...”, 93. Köszönöm Orbán Jánosnak, hogy kérésemre megküldte nekem is a szakdolgozatot és Lőrinczi bírálatait.

³⁵ KÉNOSI TÓZSÉR János, UZONI FOSZTÓ István, *Az Erdélyi Unitárius Egyház története* I., ford. MÁRKOS Albert, bev. BALÁZS Mihály, s. a. r. HOFFMANN Gizella, KOVÁCS Sándor, MOLNÁR B. Lehel (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2005), XXXIII. A kötetben az LM monogram alatt huszonkét észrevételt találtam.

A különféle nyomtatott könyvekben tett margináliái nagy értékkel bírnak, de ezek közül tudomásom szerint csak a Jakab Elek *Dávid Ferenc emléke* okmánytára került a Magyar Unitárius Egyház kolozsvári nagykönyvtárába.³⁶

„Lőrinczi Mihály az 1950-es években nemcsak követte az unitarizmus-kutatás nemzetközi fejleményeit, hanem kapcsolatba is került a legnevesebb magyar és lengyel kutatókkal. Az unitárius egyháztörténet-írásnak új irányt szabó Pirnát Antalt Lőrinczi segítette erdélyi kutatásaiban. A Securitate is dokumentálta Pirnát kutatásait, lépésről lépésre követte mind Kolozsváron, mind pedig Brassóban és Szebenben. Valószínű, hogy ő lehetett az, aki az unitárius kéziratról a Lőrinczi által készített mikrofilmeket Budapestre csempészte. A magyarországi antitrinitarizmus-kutatók, az RMKT első köteteinek szerkesztői is Lőrinczivel tartották a kapcsolatot, Erdő óvatosan elhatárolódott minden külföldi kapcsolattól.”³⁷

Tanári szolgálata ideje alatt a publikálás az erdélyi unitárius kiadványokban fokozatosan ellehetetlenedik, mert az *Unitárius Közlöny* 1944-ben, a *Keresztény Magvető* 1948-ban megszűnik. Lőrinczi ezért az *Unitárius Naptárban*, az 1947-ben elinduló magyarországi *Unitárius Életben* (kéthavonta megjelenő lap) publikálta ismeretterjesztő írásait.³⁸

Ígéretes tanári pályája rövid ideig tartott, lendületes egyházépítő munkája váratlanul megtorpant. A kommunista hatalom állambiztonsági erőszakgépeze- te, a Securitate már 1951-től megfigyelte, amikor csoportos adatgyűjtési dossziét nyitott az egyházi főhatóság több tisztségviselőjéről és az unitárius teológiai tanárokról (konkrétan: Erdő Jánosról, Simén Dánielről és Lőrinczi Mihályról).³⁹ Kovács Sándor a Vallásügyi Hivatal és a Securitate irattárak forrásai alapján

³⁶ A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Nagykönyvtárában tanulmányozható a lap-széli bejegyzéseit tartalmazó könyv: *Egyháztörténelmi emlékek Dávid Ferencz életrajzához II.*, (Budapest: Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1879).

³⁷ Kovács Sándor, „A szabadság és erkölcs dilemmái. Erdő János életpályái 1945–1979 között”, in *Az egyház hatalma – a hatalom egyháza. A közép-kelet-európai egyházi vezetők felfogása az állam és az egyház kapcsolatáról 1945 és 1989 között*, szerk. NAGY Mihály Zoltán, ZOMBORI István (Budapest: METEM, 2015), 130.

³⁸ „Enyedi György 1555–1597”, *Unitárius Élet* 9., 1. sz. (1955): 3–4; „Szolga Ferenc tb. igazgató”, *Unitárius Élet* 10., 2. sz. (1956): 7. Az Enyedi Györgyről megjelent tanulmányára az Enyedivel kapcsolatos szakirodalom hivatkozik, például: LOVAS Borbála, *Textológiai és értelmezéssel kapcsolatos kérdések Enyedi György magyar nyelvű munkáiban. Prédikációgyűjtemény* (disszertáció) (Budapest: ELTE, 2014), 274.; KELEMEN Miklós, *Enyedi György* (Budapest: Magyarországi Unitárius Egyház, 1998), 13., 75., 77.

³⁹ PÁL János, „Ellenálló, alkalmazkodó, kiszolgáló? Kiss Elek Unitárius püspök egyházkormányzása az állambiztonsági források szemszögéből (1947–1971)”, *Betekintő. Az*

megemlítette, hogy Lőrinczi Mihályt 1952-ben és 1954-ben megfigyelték, és le tartóztatásának az engedélyezését kérték.⁴⁰ Az 1956-os magyar forradalommal és szabadságharcral rokonszenvező, szolidaritást tükröző magatartását az állambiztonság ürügyként kihasználta, hogy végleg lesújtsanak reá.

Az 1956-os magyar szabadságharc és forradalom erdélyi megtorlásának következményei elérték a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet református-evangélikus és unitárius karait is.⁴¹ Teológiai tanárokat és hallgatókat tartóztattak le, majd az előre megtervezett koncepciós perekben nemcsak a magyar forradalommal kapcsolatos rokonszenvvel, szolidaritással, hanem a rendszerellenes agitálással, a nép és a demokrácia elleni felbujtással, szervezkedéssel vádolták a le tartóztatottakat. A megtorlás lesújtott az unitárius karra is, a már korábban megfigyelt teológiai tanárok (Erdő János, Lőrinczi Mihály, Simén Dániel), hallgatók estek áldozatul, és a megtorlás nem kímélte a gyülekezeteink lelkészeit sem.⁴²

Lőrinczi Mihály letartóztatásának és elítélésének oka az a kolozsvári közös gyűlés volt, amelyen 1956. november 19-én a protestáns püspökök és az Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet teológiai tanárai, valamint két bukaresti vallásügyi inspektor vettek részt. A téma is provokatív volt: az Egyiptom elleni angol, francia agresszió, valamint a magyarországi „ellenforradalmi kísérletek” elítélése. A jelenlevők a megbeszélések után egy semlegesebb nyilatkozatot fogadtak el. A nyilatkozat elferdítve jelent meg az *Igazság* és az *Előre* napilapokban. Lőrinczi Mihály elsőként tiltakozott a nyilatkozat elferdítése ellen, mint prodékán november 26-án gyűlésbe hívta az unitárius kar tanárait, és jegyzőkönyvi határozatban summázták kifogásaikat.⁴³ Lőrinczi Mihály felismerte a kockázatot, de igazságérzete és magyar öntudata nem engedte, hogy elítélje a

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának forrásközlő internetes folyóirata 15., 1. sz. (2021): 15., letöltve: 2022. február 4., https://betekinto.hu/hu/szamok/2021_1.

⁴⁰ Kovács Sándor, „Simpozion 1979». Dávid Ferenc-kultusz: az egyházi üzenet és a politikai ellenőrzés”, *Magyar Kisebbség* 18., 1. sz. (2013): 61–62.

⁴¹ DÁVID Gyula, „Az 1956-os Magyar forradalom előtt, alatt és után a Kolozsvári Protestáns Teológián”, in *Az 1956-os forradalom hatása a környező országok egyházaira*, szerk. ZOMBORI István (Budapest: MÉTEM – Historia Ecclesiastica Alapítvány, 2009), 21–29.

⁴² A korabeli teológiai hallgatók magatartásával és az eseményekkel kapcsolatosan napjainkban tanulságos írás jelent meg: ANDRÁSI György, „Visszaemlékezés a hatvanöt évvel ezelőtt történetekre”, *Unitárius Közöny* 31. (91.), 9. sz. (2021): 7–9.

⁴³ Az unitárius tanári kar gyűlését, az elfogadott jegyzőkönyvet és annak körülményeit részletesen ismertette PÁL János, *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás. Az Unitárius Egyház szerepkörei (1945–1965)* (Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2017), 360–370.

magyarországi forradalmat, inkább vállalta a következményeket, és ezek nem késtek sokáig.

Lőrinczi Mihályt 1959. január 22-én letartóztatták.⁴⁴ Közvetlenül a letartóztatása után a felesége, Bedő Júlia csalódottan nehezményezte, hogy Kiss Elek unitárius püspök nem tudta megakadályozni a letartóztatását. „Az összes unitáriust le fogják tartóztatni – fakadt ki – mert még a püspöknek sincs bátorsága, hogy bárkinek is a védelmére keljen.”⁴⁵

A kolozsvári katonai bíróság 1959. június 3-án hozott 213/1959 sz. ítéletének a Lőrinczi Mihályra vonatkozó indoklásából idézek: „1956. november 19-én Kolozsváron a romániai protestáns egyházak gyűlésére került sor. Ez alkalommal kidolgoztak egy nyilatkozatot, amelyben elítélték a magyarországi ellenforradalmi eseményeket és az egyiptomi agressziót. Ezen a gyűlésen a protestáns egyházak vezetői mellett a Kolozsvári Protestáns Teológia tanári testülete is részt vett, köztük Lőrinczi Mihály vádlott, amelynek rövidített szövege megjelent a helyi sajtó 1956. november 20-i számában. A vádlott, mivel nem volt megelégedve azzal, ahogy a nyilatkozatot a sajtóban közölték, 1956. november 26-án gyűlésbe hívta a tanári testületet és egy jegyzőkönyvet szerkesztett, amelyben az állt, hogy a nyilatkozat közlése nem volt helyénvaló, és hogy azon a gyűlésen nyomást gyakoroltak rájuk a nyilatkozat aláírására.”⁴⁶ A kolozsvári katonai bíróság a Büntető törvénykönyv 209. paragrafusa 2. pontja a. betűje alapján hét év börtönre ítélte államellenes szervezkedés és tiltott iratok terjesztése vádjával.

Dr. Pál János unitárius lelkész, történész a Securitate irattáraiban feltárt adatok alapján, részletesen, körültekintően és objektíven mutatta be Lőrinczi Mihály, Erdő János és Simén Dániel unitárius teológiai tanárok álláspontját, magatartását, valamint azokat a belső és külső körülményeket, amelyek elítélésükhöz vezettek.⁴⁷ Pál János úgy értékelte, hogy „Az 1956-os forradalmi események iránti rokonszenv tehát kellő anyagot és indokot szolgáltatott arra, hogy a rendszerre nézve veszélyesnek tartott személyeket kikapcsolják az egyház életéből.”⁴⁸

Börtönéveit Szamosújváron és a Bráilai Nagysziget kényszerszolgálatában töltötte. A szigeten a politikai fogolytársaival együtt az ingoványos területeket csapolták le, gátat építettek az áradások ellen, sáncokat, árkokat ástak, hogy

⁴⁴ DÁVID Gyula, *1956 Erdélyben. A politikai elítéltek adattára* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület – Polis Könyvkiadó, 2006), 230.

⁴⁵ PÁL, *Ellenálló, alkalmazkodó, kiszolgáló...*, 28.

⁴⁶ Lőrinczi Mihály ítéletének a másolata az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1956-os gyűjteményében található. Részleteket közölt: DÁVID, *1956 Erdélyben...*, 73.

⁴⁷ PÁL János, *Ellenállás, alkalmazkodás, kiszolgálás...*, 360–370.

⁴⁸ Uo., 369.

az öntözőberendezéseket működtetni lehessen, és ezáltal a területet a mezőgazdasági művelésre alkalmassá tegyék.

1963. február 9-én kegyelemben részesült, és a dobrudzsai Ostrovról tért haza.⁴⁹

Közös beszélgetéseink alkalmával gyakran mesélt nehéz börtönveiről és azokról a durvaságokról, megaláztatásokról, amelyekben részesült. Iránta érzett tiszteletből és rokonszenvből soha nem kíséreltem meg azt, hogy interjúra bírom, pedig ő nem zárkózott volna el ettől. Ma már nagyon bánom ezt a mulasztásomat.

Szabadulása után az állami hatóságok nem engedélyezték, hogy újból elfoglalja a tanári állását. Tekintettel az unitárius lelkészképzés tanárhiányára az 1960-as években, „az egyház elnöksége 1970. április 27-én Bukarestbe utazott, hogy a többszöri kérését szóban is elmondja, miszerint Erdő Jánost és Lőrinczi Mihályt tanári állásukba helyezték vissza”.⁵⁰ Ez a törekvés csak Erdő János esetében járt sikerrel. Lőrinczi Mihály visszahelyezését a tanári állásba határozottan elutasították. Ugyanakkor az is tény, hogy Kiss Elek püspök Lőrinczi Mihály „reménytelen” helyzetét tudomásul vette, viszont Erdő János visszahelyezéséért keményen és tudatosan dolgozott, amely végül sikerrel járt. A püspöknek ezt a tevékenységét Pál János jelentős eredménynek tekintette. „Kiss Elek tevékenységének másik jelentős eredményét Erdő János személyében érte el, akit egy hosszabb folyamat eredményeként sikerült visszahelyezni a teológiai tanári állásába, a Securitate és Hoinărescu Ţepeş vallásügyi megbízott aknamunkája ellenére.”⁵¹ Véleményem szerint az ügyben az is meghatározó volt, hogy a kolozsvári katonai bíróság Erdő Jánost 1971. április 28-án, míg Lőrinczi Mihályt 1980. augusztus 14-én rehabilitálta.⁵²

Lőrinczi Mihály magára maradt, az államhatalom szigorú tiltása és az egyház óvatos, tartózkodó magatartása következtében a tanári pályája fokozatosan mellékvágányra siklott. A Kolozs-Tordai Unitárius Egyházkör legkisebb egyház-

⁴⁹ 1963. május 12-én volt a beiktató istentisztelete, beköszöntő prédikációját az Ez 3,22–27 alapján tartotta, már a textussal félreérthetetlenül utalt sorsára. A szolgálatos jelentéstevők továbbították is az illetékeseknek. Kiss Elek részt akart venni a beiktatón, de tanácsadói lebeszéltek. (Köszönöm Kovács Sándornak az adatokat.)

⁵⁰ MOLNÁR B. Lehel, „Erdő János egyházunk és népünk szolgálatában”, in *Isten és ember szolgálatban, Erdő János Emlékkönyv*, szerk. SZABÓ Árpád (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2007), 23.

⁵¹ PÁL János, *Ellenálló, alkalmazkodó, kiszolgáló?...* 31.

⁵² Lőrinczi Mihály rehabilitációjának dokumentumát Lőrinczi Réka szíveskedett megküldeni. 243/1980. számú dosszié, 254. számú végzés, 1980. augusztus 14.

községébe, Szindre kapott kinevezést, ahol az 1981. év végéig, nyugalomba vonulásáig becsülettel és lelkiismeretesen szolgált. A kis lélekszámú egyházközség nem tudta biztosítani a lelkészi fizetését, ezért más bevételi forrás után is kellett néznie. Angol nyelvet tanított az angol nyelv iránt érdeklődőknek, minden szinten. Benedek Ágoston, a Monostori Unitárius Egyházközség lelkésze, lelkes tanítványa visszaemlékezésében érzékeltette tanára nehéz, megpróbáló helyzetét. „Ez a munka – írta – nem volt könnyű egy megszenvedett embernek. Nagy hőségben, hideg télben, sárban, fagyban utazni, gyalogolni nem volt könnyű feladat. Bár megvolt az állami fizetés és a központi segély, de ez messze elmaradt a szolgálati éveinek megfelelő javadalomtól. A szindi egyházközség adománya csak az útiköltséget fedezte. Nem őt tartotta az egyházközség, hanem inkább ő támogatta az egyházközséget. A nyugdíjpénztári járulékát saját jövedelméből fedezte azért, hogy nyugdíja legyen. Honnan teremtette elő ezt az összeget? Jövedelmét tanításból egészítette ki: angol nyelvet tanított, naponta 5-6 órát tartott orvosoknak, mérnököknek, lelkészeknek, egyetemi hallgatóknak, diákoknak. Nem kellett hozzá menni, mert ő ment el tanítványaihoz. Ebből a javadalomból intézte dolgait és segítette gyermekeit, unokáit.”⁵³

Szindi lelkészi szolgálata fontos területének tekintette, hogy a többségében román ortodoxok lakta faluban a kis lélekszámú unitárius gyülekezet híveinek lelki, vallási életét pásztorolja, és ezzel párhuzamosan a nemzeti identitástudatát ébren tartsa és erősítse.

A kibúcsúzó istentiszteletén elhangzott beszéde emlékezetes marad számomra, és meggyőződésem, hogy a jelenlevők számára is. Beszédének konklúziója az volt, hogy a váratlan, alattomos veszélyekkel szemben kitartással, egyéniségünk vállalásával kell felvenni a küzdelmet, mert Isten mindig velünk van. Az ő országát építeni nemes megbízatás számunkra.⁵⁴ A *Keresztény Magvető* szűkszavúan számolt be a nyugdíjba vonulásáról. Érthető módon 1981-ben kimaradt a börtönéveire és helytállására, valamint a kibúcsúzó istentiszteletére történő utalás.⁵⁵

Lőrinczi Mihály áldozatkészsége nyilvánult meg a Monostori Unitárius Egyházközségnek tett adományában is. 1989. szeptember 20-án az egyházközségnek egy felirat nélküli ezüst úrvacsorai kelyhet adományozott. Az egyházköz-

⁵³ BENEDEK Ágoston, „Emlékezzünk azokra, akik előttünk jártak.» Lőrinczi Mihály 1911–1991”, *Unitárius Közlöny* 5. (65.), 2. sz. (1994): 6.

⁵⁴ Az istentiszteleten bágyoni lelkészi minőségemben és a szülőfalu követeként vettem részt.

⁵⁵ *Keresztény Magvető* 88., 1. sz. (1932): 56.

ség leltárkönyvének bejegyzése alapján a kehely akkori értékét 8000 lejre becsülték.⁵⁶

Lőrinczi Mihály életének utolsó heteit súlyos betegen Budapesten töltötte, gyermekei és unokái körében. 1991. február 24-én, 80. életévében hunyt el. Az *Unitárius Élet* részletes tájékoztatást közölt a temetéséről és az elismerés hangján emlékezett meg a szolgálatáról. „A Hőgyes utcai unitárius templomban gyászistentisztelet keretében emlékezett családja, jó barátai népes tábora a kiváló lelkészre és teológiai tanárra. A szolgálatot Bencze Márton püspökhelyettes végezte, a kortársak nevében dr. Ferencz József ny. püspök mondott rövid megemlékező beszédet. Gyermekei Kolozsvárra szállították az urnáját. A Házsongárdi temetőben felesége sírjában helyezték örök nyugalomra.”⁵⁷ A kolozsvári temetésén, 1991. június 7-én a lelkési szolgálatot Benedek Ágoston lelkész végezte. A sírnál dr. Szabó Árpád rektor búcsúztatta. A barátok részvétét Lászlóffy Csaba költő, író tolmácsolta.⁵⁸ A sír a lutheránus temetőrészen található, beton fedkőbe illesztett táblán a következő felirat olvasható:⁵⁹

Dr. LŐRINCZI MIHÁLYNÉ Dr. BEDŐ JÚLIA

ÜGYVÉD 1917–1971

Dr. LŐRINCZI MIHÁLY

UNITÁRIUS LELKÉSZ – TEOLÓGIAI TANÁR

1911–1991

„EGYMÁS TERHÉT HORDOZZÁTOK”

Benedek Ágoston megemlékező írásában kiemelte végső intézkedését: betegágyán tett meghagyásait leányai teljesítették. Két darab értékes címert hagyott a monostori egyházközségnek.⁶⁰ Az adományok közül az egyik a Magyar Unitárius Egyház címere, a másik Dávid Ferenc feltételezhető pecsétje, amelyre Jakab Elek a Dávid Ferencről írt monográfiájában részletesen utalt.⁶¹

⁵⁶ Köszönöm Rüs-Fogarasi Tibor monostori lelkésznek a tájékoztatásait.

⁵⁷ *Unitárius Élet* 45., 3. sz. (1991): 7.

⁵⁸ Kovács Lajos, „Az egyház szolgálata. Püspöki jelentés az 1991. március 1. és december 11. közötti időszakról”, *Keresztény Magvető* 97., 4. sz., (1991), 245. Nekrológia Uo., 97., 1. sz., (1991), 64.

⁵⁹ Gaal György, *Unitáriusok a Házsongárdi temetőben*, Keresztény Magvető Füzetei 50. (Kolozsvár, 2018): 189. A sír jelzete V 96. az említett bibliai vers helye: Gal 6,2.

⁶⁰ Benedek Ágoston, „Emlékezzünk azokra, akik előttünk jártak.«...» 6.

⁶¹ Jakab Elek, *Dávid Ferenc emléke* (Budapest, 1879), 246. A pecsét pajzsa fölött az STUM betűk jelentése: Sigilum Transylvanorum Unitariorum Ministrorum (az erdélyi unitárius papság pecsétje), a pajzs két oldalán F (ranciscus) és D (avidis) betűk olvashatók. Sajnos a pecsét eredetisége kérdéses.

Leányai 1993. május 28-án 450 ezer lej adományt tettek emlékére. Az adományt az egyházközség gyarapította, és úgy tervezték, hogy a jövőben felépítendő monostori unitárius templom anyagi költségeinek az alapját fogja képezni (sajnos a templom nem épült fel).

Következtetések

Kortársa, Kovács Lajos teológiai tanár, később püspök véleménye szerint „erőteljes, nagymunkabírási szolgálója volt egyházunknak”.⁶² Az 1968. évi ünnepi zsinat alkalmával készséggel segített. A zsinatról készült beszámolóban erről ezt olvashatjuk: „...a kollégiumi épület egyik első emeleti termében megnyílt a templomainkat, úrvacsorai kegyzsereinket és értékes könyveinket bemutató kiállítás, amelynek megszervezését dr. Lőrinczi Mihály szindi és Szabó Dezső komjátszegi lelkészek nagy hozzáértéssel, sok munkával és példaadó lelkesedéssel végezték.”⁶³

A mellékvágányra kényszerített életútján gyakran megkeseredve végezte munkáját. Tudományos felkészültségét, talentumait csak részben sikerült az egyház tudományos életének szolgálatába állítani. A *Keresztény Magvető*ben 1971-től megnyílt a publikálás lehetősége, de Lőrinczi Mihálynak lesújtó véleménye volt a folyóirat első megjelent számáról, és Erdő Jánossal sem ápolt kollegiálisnak nevezhető viszonyt. Tény az is, hogy a Securitate ügynökei szabadulása után is követték, és kétszer is beidéztek, figyelmeztették.

A teológiai doktorrá avatásom ünnepején és az azt követő családi, közös ebéden Lőrinczi Mihály meghívásomra megtisztelt jelenlétével. Ajándékként Robert Wallace Unitarian Biography című három kötetes munkáját adományozta nekem.⁶⁴ Az első kötet belső lapjára a következő bejegyzést írta: „Sors bona nihil aliud!⁶⁵ Légy szerencsésebb kor részese a doktori címeddel, mint én. Kívánja falusfeled: Lőrinczi Mihály. K. 1990. júl. 7.”

A tudományos munkát továbbra is értékelte annak ellenére, hogy lelkében sok csalódást, keserűséget hordozott, ezt igazolja Molnár István székelykeresztúri múzeumigazgató kérésére adott válasza. Molnár István a húsvéti ünnepkör-

⁶² Kovács Lajos, *Az egyház szolgálata. Püspöki jelentés...*, 245.

⁶³ Kovács Lajos, „Beszámoló az 1968. augusztus 17–19. napjain, Kolozsváron, Tordán és Déván tartott jubileumi Zsinati Főtanácsról”, *Keresztény Magvető* 77, 1–2. sz. (1971): 30.

⁶⁴ Robert WALLACE, *Antiritarian Biography or Sketches of the Lives and Writings of Distinguished Antiritarianians I-III*. (London: Whitfield, 1850).

⁶⁵ Jó szerencse, semmi más! (Zrínyi Miklós jelmondata.)

rel kapcsolatos unitárius népszokások szélesebb körű tanulmányozása érdekében kérdőívet állított össze lelkészeknek és világiaknak. A Kolozs-Tordai Egyházközből kiemelten Lőrinczi Mihály ny. lelkésznek köszönte meg válaszait.⁶⁶ Dávid Ferenc halála 400 éves évfordulója alkalmából kiadott *Emlékkötet*ben tanulmányt jelentetett meg.⁶⁷

Lőrinczi Mihály gyermekei édesapjuk halála után a kolozsvári Lakatos utcai szülői házat az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek adták el. A házban található gazdag könyvtár és kéziratgyűjtemény három tulajdonba és helyre került.

1.) A könyvtárból leánya, Lőrinczi Réka megtartotta az általa kiválasztott könyveket és kéziratokat, amelyeket a magyarországi lakásán őriz. A hozzá intézett kérésre arról tájékoztatót, hogy édesapjának néhány gépelt prédikációja és teológiatudományi jegyzete a tulajdonában van. Remélem, lesz majd alkalmam ezek értékelésére.

2.) Az unitárius teológiai hallgatók önképzőkori könyvtárának adományozott könyvek. Lőrinczi Mihályra emlékezve az *Unitárius Élet* megemlíti, hogy „A hosszú évek során összegyűjtött könyvtárának egy részét is az egyetemes egyháznak adományozták. Ilyen emléket állított egyházának, s ezért illő, hogy emlékezzünk rá. Tudományos dolgozatai, írásai, prédikációi várják a teológusok méltatását. Sok alkotása vár kiadásra.”⁶⁸ A tény az, hogy nem az egyetemes egyháznak, hanem unitárius teológiai hallgatók önképzőkörének adományozták a könyvtárának egy többnyire szépirodalmi művekből álló részét. Sajnos, napjainkban az unitárius teológiai hallgatók önképzőkori könyvtárának leltárkönyvéből nem lehet rekonstruálni a könyvadományt.

3.) Az Erdélyi Múzeum-Egyesület által megvásárolt ingatlanban hagyott könyvek és kéziratok. Napjainkban az ingatlanban az Erdélyi Múzeum-Egyesülethez tartozó Lőrinczi-ház – történelmi kutatóközpont működik. Jellege: történelemtudomány, művészettörténet és régészet. 21 000 kötete van.⁶⁹ Meglátogattam a dokumentációs könyvtárat, és csak néhány közismert unitárius teológiai könyvet találtam a „Lőrinczi család tulajdona” bejegyzéssel. Pl. Benczédi Pál: *A Dávid Ferenc Egyet története*, Boros György (szerk.): *Az unitárius vallás Dávid Ferenc korában és azután*. A fent említett bejegyzéssel angol nyelvű teoló-

⁶⁶ MOLNÁR István, „A húsvéti ünnepkör népszokásai az erdélyi unitáriusoknál”, *Keresztény Magvető* 97., 2. sz. (1991): 104.

⁶⁷ LŐRINCZI Mihály, „Déva vára”, in *Dávid Ferenc 1579–1979*, szerk. N. N. (Kolozsvár-Napoca: Kiadja az Unitárius Egyház, 1979), 68–73.

⁶⁸ *Unitárius Élet*, 45., 3. sz., (1991): 7.

⁶⁹ „Lőrinczi-ház”, Erdélyi Múzeum-Egyesület, letöltve: 2021. október 12., <https://www.eme.ro/web/guest/lorinczi-haz>.

giai szakkönyveket és irodalmi vonatkozású könyveket nem találtam. A könyvtárban őrzött Lőrinczi Mihály-kézirathagyatékban csupán az egykori teológiai hallgatói évei alatt használt egyetemi jegyzeteit találtam.⁷⁰ A Lőrinczi-ház könyvtárosai szerint az ingatlan megvásárlása után az ingatlanban hagyott könyveket tematika szerint csoportosították. Tekintettel arra, hogy többnyire irodalmi tárgyú könyveket találtak, azokat az Erdélyi Múzeum-Egyesület más könyvtáraiba helyezték el.⁷¹

Sajnálattal közlöm, hogy a kolozsvári levéltárunkban, könyvtárunkban nem találtam semmilyen hagyatékát (egyetemi jegyzeteit, kézirateit, prédikációit). Számomra az sem ismert, hogy a letartóztatásakor a Securitate ügynökei hogyan viszonyultak könyveihez, kézirateihoz (lefoglalás, elvitel stb.). Talán még unitárius egyházi vagy személyi tulajdonból is előkerülhetnek könyvei.

Lőrinczi Mihály ígéretes tanári pályáját az elnyomó, kíméletlen, egyházellenes kommunista hatalom a Securitate segítségével mellékvágányra kényszerítette. Tény, hogy szabadulása után a rendkívüli egyháztörténeti tájékozottságú egyetemi előadótanárt a teológia tudományos művelésének, az egyháztörténet kutatásának, szakmai fejlődésének, közéleti szereplésének lehetőségeitől megfosztották. Nem háborgott, nem tiltakozott. Óriási lelki erő kellett ahhoz, hogy megtalálja életének egyensúlyát, és a kis lélekszámú gyülekezetében szolgálni tudjon. Természetesen a gyermekei és a születendő unokái erőforrást jelentettek számára.

Lőrinczi Mihályt kedves, barátságos, segítőkész tudós embernek ismertem meg, hófehér hajával tekintélyt és tiszteletet sugárzott hallgatóságának. Életútja azt tükrözi, hogy minden körülmények között hű volt önmagához és elveihez, ugyanakkor következetes, bátor, öntudatos kiállás hatotta át szavait és cselekedeteit. „Nem egy szerencsés kor részese volt.” (Idézet Lőrinczi Mihálytól.)

Ez a tanulmány elismerés és köszönet példamutató életéért és egyházzolgálatáért egyik falusfele részéről.

⁷⁰ VARGA Béla, *Vallásbölcselet*. Az első lap bal felső sarkában olvashatjuk: „Lőrinczi Mihály, 1934. XII. 4.”; VARGA Béla, *Erkölcstan*. Az első oldal bal felső sarkában bejegyzés található: „Lőrinczi Mihály, 1932–1933”; BORBÉLY István, *A keresztény teológiának és az egyházi dogmának a keletkezése. Az 1930-1931-es tanév előadásai* (Kolozsvár, 1931). Nem találtam bejegyzést. Megemlítem, hogy a könyvtár kéziratára Böződi György, Binder Pál, Szabó T. Attila, Imreh István, Jordáky Lajos és mások kézirateit őrzik.

⁷¹ Köszönöm Gálfi Emőke és Bogdándi Zsolt könyvtárosok segítségét.